

Mihaela Koletnik
(Maribor, Slovenija)

FRAZEMI S SETAVINAMA *PES* IN *MAČEK*
V PREKMURSKEM GORIČKEM PODNAREČJU

Abstract: The article focuses on fieldwork data regarding phrasemes containing words *dog* and *cat* used in the Prekmurje Goričko sub-dialect. The phrasemes are presented in the form dictionary entries. It is then ascertained whether these phrasemes also occur in the Dictionary of Standard Slovene (SSKJ) and in the Phraseological Dictionary of Slovene (Keber, 2011). By the same token, the occurrence of these two phrasemes is examined in the local speech of Gornji Senik in the Porabje region. Differences and similarities in their use in the two dialects are pointed out.

Keywords: animal phraseology, dialectal phraseology, *dog* and *cat* in phrasemes, the Prekmurje Goričko sub-dialect

0 Uvod

Prekmursko narečje, ki je najbolj vzhodno slovensko narečje, se govori v Prekmurju, ob zgornji Rabi v okolici Monoštra ter v nekaj vaseh ob madžarsko-avstrijski meji v Avstriji. Zaradi številnih in ostrih razdelitev Prekmurja vse do 18. stoletja so se na tem območju oblikovala tri temeljna podnarečja: severno – goričko (ob zgornji Ledavi in v Porabju), osrednje – ravensko (od Cankove prek Murske Sobote do Filovcev in Kobilja) in južno – dolinsko (vzdolž Mure). Med seboj se razlikujejo po mlajših prekmurskih razvojih, ki se kažejo zlasti v (1) različnih odrazih za dolgi in kratki *a*; v goričkem in ravenskem podnarečju se kratki in nenaglašeni *a* zaokrožujeta, v dolinskem pa se pod vplivom prleškega narečja zaokrožuje dolgi *a* v *o*:/â:, kratki naglašeni in nenaglašeni *a* pa ostajata odprta vokala; (2) v razvoju končnega *-l* v *-o* v goričkem in ravenskem podnarečju ter *-u* v dolinskem, (3) v izgovoru zvočnika *j*, ki se v dolinskem in delu vzhodnega ravenskega podnarečja izgovarja kot *j*, sicer kot *dj*, *g*, *k* ali *dž*. Starejši glasoslovni in oblikoslovni razvoji so dokaj enotni (ZORKO 1998: 42).¹

V prispevku se osredinjamo na prekmurske frazeme, ki imajo kot eno od sestavin poimenovanje za domačo žival. Narečna frazeologija² namreč spada

¹ Več o narečni podobi Prekmurja glej pri KOLETNIK (2008: 916).

² Po SMOLETOVI (2014: 1) kot narečno pojmuje vso frazeologijo, ki je v rabi v nekem krajevnem govoru.

med pomanjkljivo dokumentirano narečno gradivo, čeprav je pomen frazeologije v narečjih za poznavanje jezika, kulture in miselnosti duha naroda nesporen in očiten – v frazeoloških enotah se namreč dinamično prepletajo povezanost jezika in mišljenja ter smisel za podrobnost in izvirnost (POKLAC 2004: 138).

Narečni frazemi, zbrani v vaseh Krašči, Vadarci, Pečarovci, Čepinci, Gornji Petrovci in Ivanovci,³ so slovarsko urejeni in po pojavnosti v slovarskih virih primerjani s knjižnimi. Ugotavljajo se tudi podobnosti in razlike z naborom frazemov z istimi sestavinami v porabskem (goričkem) gornjeseniškem govoru.⁴

1 Slovarček narečnih frazemov s sestavinama *pes* in *maček*

1.1 Zgradba geselskega članka

Kot zgled za oblikovanje geselskega članka nam je služil prispevek Vere Smole (2014: spletni vir) z naslovom *Frazemi s poimenovanji za domače živali v slovenskem vzhodnodolenjskem šentruperskem govoru*.⁵ Na začetku geselskega članka je zaporedna številka frazema s posamezno sestavino. Sledi fonetično poknjžena oblika frazema v slovarski obliki v okrepljenem. Za znakom • je podan fonetični zapis slovarske oblike frazema v poševnem tisku, za njim v pomenskih narekovajih pomen. V drugi vrstici je frazem v narečnem besedilnem (stavčnem) zgledu v poševnem tisku in za znakom minus (–) njegova fonetično poknjžena oblika. V naslednji vrstici znak ⊕ uvaja podatek o tem, ali se narečni frazem nahaja v pregledovanih slovarjih, tj. SSKJ in SSF. Če se narečni frazem pomensko in oblikovno ujema s tam zapisanim, je za okrajšavo SSKJ pridan znak +, medtem ko v tem primeru okrajšavi SSF sledi tudi zapis frazema in kvalifikator(ji), pomen pa le v primeru, ko se ta deloma ujema ali se ne ujema z narečnim, v primeru ujemanja pa je zapisan kot narečni pomen. Kadar slovarski okrajšavi sledi znak ~, pomeni, (1) da se pomen narečnega in knjižnega frazema ujemata delno ali samo v enem od pomenov ter (2) da sta si frazema sestavinsko podobna, ne pa tudi enaka, pri čemer se pomena (vsaj delno) ujemata. Slovarski okrajšavi sledi lahko tudi znak –, če narečni frazem v slovarju ni naveden oz. obravnavan. Znotraj narečnih frazemov pomenita oklepaja naslednje: v okroglih oklepajih ( ) so zamenljive sestavine, v lomljenih oklepajih < > so fakultativne sestavine; znaki v frazemih iz SSKJ in SSF so v skladu s tam rabljenimi (prav tam: 7–8).

---

³ Gradivo na terenu je leta 2018 pod mentorstvom Mihaele Koletnik zbrala Ana Sobočan.

⁴ Več o gornjeseniških frazemih s sestavinama *pes* in *maček* glej pri KOLETNIK (2017: 87–102).

⁵ Dostopno na http://www.animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Smole%20za%20WEB.pdf.

1.2 Slovarček

1.2.1 Pes

1 biti kak pes pa maček • *'biti kāk 'pes pa 'ma:ček* 'ne se marati, sovražiti se'

'Tāk sta kāk 'pes pa 'ma:ček, 'nemreta se 'viditi. – Sta kot pes in maček, ne moreta se videti.

Ⓛ SSKJ: ~ = SSF: (678) ~ **bíti kot pès in máčka** /ekspr.; primera/ *sovražiti se*

2 delati s kom še slabše kak s psom • *'dēlati s 'ken še s'lāpše kāk s p'son* 'zelo grdo ravnati s kom'

Z 'dēlafcon 'dēla še s'lāpše kāk s p'son. 'Nika ga ne poš'tü:je. – Z delavcem dela še slabše kot s psom, nič ga ne spoštuje.

Ⓛ SSKJ: –, SSF: –

3 gledati kaj kak pes čonto • *g'lē:īdati 'kāj kāk 'pes 'čōnto* 'poželjivo gledati'

'Me:īla je ob'le:īkico pa jo je g'lē:īdo kāk 'pes 'čōnto. – Imela je oblekico pa jo je gledal kot pes kost.

Ⓛ SSKJ: –, SSF: –

4 gledati kak stekel pes • *g'lē:īdati kāk s'tekeu 'pes* 'divje, napadalno'

'Ne:īsan š'lā 'ta:, 'kā me je g'lē:īdo kāk s'tekeu 'pes. – Nisem šla tja, ker me je gledal kot stekel pes.

Ⓛ SSKJ: –, SSF: (680) ~ **kot stékel pès** /ekspr.; primera/ **1. divje, napadalno**

5 gnati koga kak psa • *g'nāti 'kōga kāk p'sā* 'zelo priganjati k delu'

'Zenejo ga kāk p'sā. 'Re:īsan 'mōra 'fejst 'dēlati. – Ženejo ga kot psa. Res mora zelo delati.

Ⓛ SSKJ: –, SSF: –

6 gristi se kak dva psa • *g'ri:īsti se kāk d'va: p'sā* 'grdo se prepirati'

'Nēka so se s'vādili. Gri'ze:īta se kāk d'va: p'sā. – Nekaj so se skregali. Grizeta 'prepirata' se kot dva psa.

Ⓛ SSKJ: –, SSF: –

7 imeti se rad kak pes pa mačka • *'meṭi se 'rāt kāk 'pes pa 'ma:čka* 'ne se marati, sovražiti se'

'Rādiva se 'ma:ta kāk 'pes pa 'ma:čka, 'nemreta se 'viditi. – Rada se imata kot pes in mačka, ne moreta se videti.

Ⓛ SSKJ: ~ **se gledata kot pes in mačka** *sovražita se*, SSF: (678) ~ **bíti kot pès in máčka** /ekspr.; primera/; (679) **glédati se kot pès in máčka** /ekspr.; primera, navadno 3. os. dv. **gledata se**, tudi mn./ *sovražiti se*

8 okoli hoditi kak pes • *o'ko:ulj 'oditj kâk 'pes* 'pogosto, neprestano se potepati'

O'ko:ulj 'odj kâk 'pes. 'Nika ga 'ne:ĵ do'ma:.. F'se 'mõre 'sâma fĉi'nitj. – Okoli hodi kot pes. Nič ga ni doma. Vse mora postoriti sama.

Ⓛ SSKJ: –, SSF: –

9 lačen kak pes • *'lâčen kâk 'pes* 'zelo lačen'

'Nika sân še g'nes 'ne:ĵ 'pojo. 'Lâčen sân kâk 'pes. – Danes še nisem ničesar pojedel. Lačen sem kot pes.

Ⓛ SSKJ: +, SSF: (681) **lâčen kot pès** /ekspr.; primera/; sop.: **lačen kot volk**

10 lagati kak pes beži • *la'gâtj kâk 'pes bi'zi:ĵ* 'zelo lagati'

'Nika ti 'več ne 'võrvlen. 'Lâžeš kâk 'pes bi'zi:ĵ. – Ničesar več ti ne verjamem. Lažeš kot pes beži.

Ⓛ SSKJ: ~ = SSF: (681) **lagáti kot pès [tĉĉe]** /ekspr.; primera/; sop.: **lagati kot cigan**

11 ni vreden, da bi ga pes poscal • *'ne:ĵ je v're:ĵden, 'kâ bi ga 'pes 'po:usco.* 'je popolnoma ničvreden'

'Tĉ:ĵ ni'ma:k je 'ne:ĵ v're:ĵden, 'kâ bi ga 'pes 'po:usco. – Ta nemnež ni vreden, da bi ga pes poscal.

Ⓛ SSKJ: –, SSF: –

12 pes zmeri komu hlače • *'pes z'mĉ:ĵriĵ 'komj 'lâĉe* 'pes raztrga komu hlače'

'Kâ si 'ce:ĵlj ras'ĉotanj? Ti je 'pes 'lâĉe z'mĉero. – Kaj si ves razcapan? Ti je pes hlače zmeril?

Ⓛ SSKJ: ~ šalj. = SSF: (681) ~ **pès poméri kómu hlâĉe** /šalj.; olepš./

13 spucati čonto boljše kak pes • *s'pucâtj 'ĉõnto 'bo:ũkše kâk 'pes* 'z grizenjem popolnoma odstraniti meso s kosti'

'Mõglo ti je 'dõbro 'bitj. S'puco si 'ĉõnto 'bo:ũkše kâk 'pes. – Moralo ti je biti dobro. Sčistil si čonto 'kost' boljše kot pes.

Ⓛ SSKJ: –, SSF: –

14 še pes ne pošnofa koga, kaj • *še 'pes ne poš'nofa 'kõga, 'kâ* 'kdo, kaj je zelo slab'

'To:ũ je 'nika 'ne:ĵ v're:ĵdno. 'Tõga še 'pes ne poš'nofa. – To ni nič vredno. Tega še pes ne pošnofa 'povoha'.

Ⓛ SSKJ: ~ (*povoha*), SSF: –

15 truden kak pes • *t'rü:iden kâk 'pes* 'zelo utrujen'

'Bo:ukše, 'kâ se 'sâmo 'le:žen, 'kâ sâñ t'rü:iden kâk 'pes. – Boljše, da se samo uležem, ker sem truden 'utrujen' kot pes.

Ⓛ SSKJ: –, SSF: (679) ~ **kot pès** /ekspr.; primera, prisl./ *izraža veliko mero, stopnjo*⁶

16 zbiti (zmlatiti) koga kak psa • *z'biti (zm'la:titi) 'koga kâk p'sâ* '1. neusmiljeno, kruto pretepsti; 2. zelo, močno'

Na vese'licij so ga z'bilij kâk p'sâ, 'kâ so ga pe'lâlî v 'bołnico. – Na veslici so ga zbili 'pretepli' kot psa, da so ga peljali v bolnico.

Zm'la:tilij so ga kâk p'sâ, 'ce:ilo o'ko:u 'ma: p'la:vo. – Zmlatili 'pretepli' so ga kot psa, celo oko ima plavo.

Ⓛ SSKJ: ~ = SSF: (680, 681) **pretêpsti kôga kot psâ** /slabš.; primera/

17 zijati koga kak psa • *'zijati 'koga kâk p'sâ* 'ponižujoče, omalovažujoče gledati koga'

'Šef ga je 'zijo kâk p'sâ, 'nika n'jemij ne po'me:inj. – Šef ga je zijal kot psa, nič mu ne pomeni.

Ⓛ SSKJ: –, SSF: –

18 žejen kak pes • *'že:iden kâk 'pes* 'zelo žejen'

F 'toj vro'či:inj sâñ 'sâmo 'že:iden kâk 'pes. – V tej vročini sem samo žejen kot pes.

Ⓛ SSKJ: –, SSF: (679) ~ **kot pès** /ekspr.; primera, prisl./ *izraža veliko mero, stopnjo*⁷

1.2.2 Mačka/Maček

Mačka

1 biti kak pes pa mačka, gl. *pes* (1) in *maček* (2).

2 imeti se rad kak pes pa mačka, gl. *pes* (7).

3 mačka je pojedla jezik komu, gl. *maček* (12).

4 stara mačka • *s'ta:ra 'ma:čka* 'izkušena, spretna, prebrisana ženska'

'Ta: je s'ta:ra 'ma:čka. 'Ta: te 'ko:ulij prine'se:ij. – Ta je stara mačka. Ta te okoli prenese.

⁶ V ponazarjalnem delu slovarskega članka frazema *kot pes* je moč najti frazem *zmatran kot pes*.

⁷ Frazem *žejen kot pes* je moč najti v ponazarjalnem delu slovarskega članka frazema *kot pes*.

Ⓛ SSKJ: –, SSF: –

5 stopiti mački na rep • *s'topitj 'ma:čkj na 'rɛ:jp* 'razjeziti, razburiti se zaradi ogrožanja koristi, interesov nekoga'

'Záj si 'ma:čkj na 'rɛ:jp s'to:upo, 'ká si 'to:u po'vɛdo. – Zdaj si mački na rep stopil, ker si to povedal.

SSKJ: –, SSF: (797) ~ **stopíti kómu na rép** /ekspr.; pren./ narediti, da kdo ne more opravljati določene dejavnosti, storiti določenega dejanja

6 špilati se s kom kak mačka z mišjo • *š'pilatj se s 'kɛn kâk 'ma:čka z 'mišjof* 'imeti koga popolnoma v oblasti, delati s kom, kar hočeš'

'Kâk se 'lejko 'tâk pis'ti:jš, š'pila se s 'teuf kâk 'ma:čka z 'mišjof. – Kako se lahko tako pustiš, igra se s tabo kot mačka z mišjo.

Ⓛ SSKJ: –, SSF: (496) ~ **igráti se s kom kot máčka z míšjo** /ekspr.; primera/

Maček

1 biti kak maček • *'bitj kâk 'ma:ček* 'biti trdoživ, žilav'

'Nešče je kâk 'ma:ček, 'dâ je 'žilavj, 'nišče n'jemj 'nika 'nɛmre. – Nekdo je kot maček, ko je žilav, nihče mu nič ne more.

Ⓛ SSKJ: –, SSF: –

2 biti kak pes pa maček, gl. *pes* (1).

3 biti <tak> kak breji stari maček • *'bitj 'tâk 'kâk b'rejɔ s'ta:rj 'ma:ček* 'zelo debel'

G'ra:to si 'debelj, 'tâk si 'kâk b'rejɔ s'ta:rj 'ma:ček. – Postal si debel, tak si kot breji stari maček.

Ⓛ SSKJ: –, SSF: –

4 biti <tak> kak mali maček na soncu • *'bitj 'tâk 'kâk 'ma:lɔ 'ma:ček na 'suncj* 'zelo len'

G'nes se mi 'nika ne 'da:, 'tâk sân 'kâk 'ma:lɔ 'ma:ček na 'suncj. – Danes se mi nič ne da, tak sem kot mali maček na soncu.

Ⓛ SSKJ: –, SSF: –

5 brneti kak maček • *br'netj kâk 'ma:ček* 'oglašati se z mrmrajočim, brnenju podobnim glasom, presti'

'Záj, 'ká 'po:ulek dik'line se'di:ɔ, br'ni:ɔ kâk 'ma:ček. – Zdaj, ko poleg dekleta sedi, brni kot maček.

Ⓛ SSKJ: ~ (*presti*), SSF: –

6 dobiti mačka v žaklju • *do'bitj 'ma:čka v 'žâklj* 'dobiti kaj, ne da bi to prej poznal videl'

G'dâ si se o'ženila, si do'bi:ila 'ma:čka v 'žâklj. 'Tâkšoga si ga še 'ne:i 'poznala. – Ko si se oženila, si dobila mačka v žaklju. Takšnega še nisi poznala.

Ⓛ SSKJ: ~ = SSF: (493) ~ **kupíti máčka v žákľju** /ekspr.; pren./ *kupiti kaj, ne da bi to prej poznal videl*

7 dol ustreliti koga kak mačka • *'doj stre'litj 'koga kâk 'ma:čka* 'brezobzirno, neusmiljeno ubiti koga'

'Doj ga je st're:ilo kâk 'ma:čka. Sp'loj 'ne:i je 'trzno. – Ustrelil ga je kot mačka, sploh ni trznil.

Ⓛ SSKJ: –, SSF: (495) **ustrelíti kóga kot máčka**, gl. *ubiti koga kot mačka* /ekspr.; primera/

8 hoditi kak maček okoli vrele kaše • *'oditj kâk 'ma:ček 'ko:ulj v're:ile 'káše* 'ne upati se lotiti jedra problema'

'Odiš kâk 'ma:ček 'ko:ulj v're:ile 'káše. 'Vejpa 'cu:j se sp'râvj. – Hodiš kot maček okoli vrele kaše. Začni že enkrat.

Ⓛ SSKJ: ~ (mačka) = SSF: (495) **hodíti kot máčka okrog vréle káše** /ekspr.; primera, tudi **kot maček**/

9 hrzati se kak stari maček • *ər'zâtj se kâk s'ta:rj 'ma:ček* 's široko odprtimi usti se zelo glasno smejati'

'Œržeš se kâk s'ta:rj 'ma:ček. 'Kâ je 'tâk s'me:išnoga? – Smeješ se kot stari maček. Kaj je tako smešnega?

Ⓛ SSKJ: –, SSF: –

10 imeti mačka • *'me:tj 'ma:čka* 'slabo se počutiti, biti nerazpoložen po nezmernem uživanju alkohola'

F'čera je 'bi:u 'pijan, g'nes pa 'ma: 'ma:čka. – Včeraj je bil pijan, danes pa ima mačka.

Ⓛ SSKJ: +, SSF: (492) **iméti máčka** /ekspr.; ed., pren./

11 kihati kak mali maček • *'kijatj kâk 'ma:lĵ 'ma:ček* 'zelo in pogosto kihati'

'Ki:išeš kâk 'ma:lĵ 'ma:ček. G'dâ si se pre'la:do? – Kihaš kot mali maček. Kdaj si se prehladil?

Ⓛ SSKJ: –, SSF: –

12 maček je pojedel jezik komu • *'ma:ček je 'pojo 'gezik 'kõmj* 'kdor molči, ne odgovarja'

'Ma:ček n'jemj je 'gezik 'pojo. 'Nika 'nešče 'gu:čâtj. – Maček mu je pojedel jezik. Ne želi govoriti.

Ⓛ SSKJ: –, SSF: (496) ~ **máčka je snédla jêzik kómu** /ekspr.; pren., tudi **muca/**

13 manjasti kak maček • *man'ja:stj kâk 'ma:ček* 'zelo len'

Man'ja:stj sân kâk 'ma:ček, 'sâmo bi po'či:ivo. – Manjasti 'len' sem kot maček, samo počival bi.

Ⓛ SSKJ: –, SSF: –

14 nositi (prekladati) kaj kak maček mlade • *no'sitj (prek'la:datj) 'kâj kâk 'ma:ček m'la:de* 'stalno, nenehno, brez potrebe prenašati kaj'

'Nosiš (prek'la:jaš) 'çote po 'kučj kâk 'ma:ček m'la:de. 'Ce:jlj 'čas 'neke prek'la:daš. 'Vejpa že 'enjaj. – Nosiš cote 'oblačila' po hiši kot maček mlade. Ves čas nekaj prekladaš. Nehaj že.

Ⓛ SSKJ: ~ (mačka), SSF: ~ **prenašati kâj kot máčka mláde** /ekspr.; primera/ *stalno, nenehno prenašati kaj*

15 nositi se kak maček • *no'sitj se kâk 'ma:ček* 'hoditi zelo važno, napihnjeno, vzvišeno'

'Zâj, 'kâ je g'la:ven na 'firmj, se 'nošj kâk 'ma:ček. – Zdaj, ko je glaven v podjetju, se nosi kot maček.

Ⓛ SSKJ: –, SSF: –

16 pretegovati se kak maček • *prete'ga:vatj se kâk 'ma:ček* 'lenobno se zelo iztegovati'

Že 'ce:jlj 'den se na 'kâučj prete'ga:vle kâk 'ma:ček, 'nika se n'jemj ne 'da:. – Že cel dan se na kavču preteguje kot maček, nič se mu ne da.

Ⓛ SSKJ: –, SSF: –

17 spati kak maček • *s'pâtj kâk 'ma:ček* 'trdno spati'

'Dâ 'nešče s'pi:ij kâk 'ma:ček, 'fejst 'močno s'pi:ij. – Ko nekdo spi kot maček, zelo trdno spi.

Ⓛ SSKJ: –, SSF: –

18 stari maček • *s'ta:rj 'ma:ček* 'izkušen, spreten, prebrisan človek, zlasti moški'

'Dečkj so še 'fejst ze'le:inj proti 'ovomj s'ta:romj 'ma:čkj. – Fantje so še zelo zeleni 'neizkušeni' proti tistemu staremu mačku.

Ⓛ SSKJ: +, SSF: (492) **[kot] stâr 'máček** /ekspr.; pren., tudi kot primera/

19 umivati se kak maček • *'mu:jvatj se kâk 'ma:ček* 'zelo površno, pomanjkljivo se umivati'

'Mu:jvleš se kâk 'ma:ček. 'Bo:ukše se 'muj. – Umivaš se kot maček. Bolje se umij

Ⓛ SSKJ: –, SSF: (497) ~ **umiváti se kot máčka** /ekspr.; primera/

20 zbiti koga kak maloga mačka • z'*bitj* 'kõga kãk 'ma:loga 'ma:čka 'zelo, neusmiljeno, kruto pretepsti koga'

Z'*bila ga je kãk 'ma:loga 'ma:čka, 'čista je z'delanj.* – Zbila 'pretepla' ga je kot malega mačka, čisto je zdelan.

Ⓛ SSKJ: –, SSF: (494) ~ **pretêpsti kóga kot máčka** /ekspr.; primera/ *zelo pretepsti koga*; sop. **pretepsti koga kot psa**

2 Primerjava med prekmurskimi goričkimi in porabskimi gornjeseniškimi frazemi

Na Goričkem v Prekmurju je zabeleženih 44, na Gornjem Seniku v Porabju pa 33 frazemov, ki imajo kot eno od sestavin poimenovanja za psa ali mačko. Od teh je na Goričkem lokalno specifičnih in v primerjavi s knjižnim jezikom manjkajočih 20, na Gornjem Seniku pa 9 frazemov.

2.1. Število frazemskih enot s sestavino *pes* je v obravnavanih goričkih krajevnih govorih in v gornjeseniškem govoru enako, tj. 18. Pomensko enakih je sedem frazemov. Pet od teh je tudi sestavinsko enakih: **biti kak pes pa maček, gristi se kak dva psa, lačen kak pes, pes izmeri komu hlače in truden kak pes**. Sestavinsko podobna, a ne enaka sta dva frazema. Frazem **še pes ne pošnafa koga, kaj** se na Gornjem Seniku pojavlja z leksično varianto **še pes ne prdene koga, kaj**, seniški frazem **lagati se kak pes** pa se na Goričkem sestavinsko širi v **lagati kak pes beži**.

Lokalno specifičnih in v knjižnem naboru manjkajočih je 8 goričkih in 7 gornjeseniških frazemov; z izjemo frazema **gristi se kak dva psa** so sestavinsko in pomensko različni. Samo na Goričkem so znani frazemi: **delati s kom še slabše kak s psom, gledati kaj kak pes čonto, gnati koga kak psa, okoli hoditi kak pes, ni vreden, da bi ga pes poscal, spucati čonto boljše kak pes in zijati koga kak psa**, samo na Gornjem Seniku pa frazemi: **biti žal kak tistemu psu, kateri jih je devet skotil** 'zelo žal', **dol streliti koga kak psa** 'brez usmiljenja, kruto ustreliti', **držati kaj kak pes ježa** 'zelo previdno', **iti komu kak psu v studencu** 'biti v težkem, neprijetnem položaju; zelo slabo, revno živeti', **lajati kak pes** 'grdo, surovo, zadirčno govoriti', **zgrabiti kaj kak pes čonto** 'hlastno, hitro, popadljivo prijeto kaj'.

2.1.1 Primerjava nabora goričkih frazemov z istovrstnim naborom v knjižnem jeziku ob že zapisanem kaže še, da je pomensko in sestavinsko enak le en frazem, in sicer **lačen kak pes**.⁸ Frazem **žejen kak pes** je z veznikom kot v SSF moč najti v ponazarjalnem delu slovarskega članka frazema *kot pes*; na tem mestu najdemo tudi frazem *zmatran kot pes*, ki se pomensko ujema z narečnim frazedom **truden kak pes**. Narečni frazemi **biti kak pes pa maček**,

⁸ V SKJ z veznikom kot.

lagati kak pes beži, pes zmeri komu hlače, še pes ne pošnoga *koga*, *kaj* in zbiti (zmlatiti) *koga* kak psa se v knjižnem jeziku pojavljajo z leksičnimi variantami *mačka*, *teče*, *izmeri*, *povoha* in *pretepsti*.⁹ Primer **imeti se rad kak pes pa mačka** ima v knjižnem jeziku oblikoslovno-skladenjsko variantna frazema **gledati se kot pes in mačka** ter **biti kot pes in mačka**, pri čemer frazem, katerega pomen je v knjižnem jeziku omejen na 'sovražiti se', v narečju pomeni tudi 'ne se marati'. Knjižni frazem **kot stekel pes** se v narečju sestavinsko širi v **gledati kak stekel pes**.

2.2 Na Goričkem je frazemskih enot s sestavino *maček/mačka* za enajst več kot na Gornjem Seniku. Pomensko in sestavinsko enaki so štirje frazemi: **biti kak pes pa maček**,¹⁰ **hoditi kak maček okoli vrele kaše**,¹¹ **stari maček** in **umivati se kak maček**. Pomensko enakih in sestavinsko podobnih je pet frazemov. Gorički frazemi **brneti kak maček**, **dobiti mačka v žaklju**, **maček je pojedel jezik komu**,¹² **imeti se rad kak pes pa mačka** in **špilati se s kom kak mačka z mišjo** se na Gornjem Seniku pojavljajo z leksičnimi variantami **presti kak maček**, **kupiti mačka v žaklju**, **maček je odnesel jezik komu**, **imeti se rad kak pes pa maček** in **špilati se s kom kak maček z mišjo**. Primerjava lokalno specifičnih frazemov med obema narečnima naboroma kaže, da je na Goričkem tovrstnih frazemov petkrat več kot na Gornjem Seniku. V primerjavi s knjižnim jezikom manjkajoči gorički frazemi so: **biti kak maček**, **biti <tak> kak breji stari maček**, **biti <tak> kak mali maček na soncu**, **hrzati se kak stari maček**, **kihati kak mali maček**, **manjasti kak maček**, **nositi se kak maček**, **pretegovati se kak maček**, **spati kak maček** in **stara mačka**, gornjeseniška pa sta **lučiti koga kam** kak mačka srat 'neusmiljeno, s silo vreči, spraviti koga kam' in **tako, če bi mačka za rep vlačil** 'neuglašeno, cvileče'.

2.2.1 Primerjava nabora goričkih frazemov z istovrstnim naborom v knjižnem jeziku ob že zapisanem kaže še, da so pomensko in sestavinsko enaki trije frazemi: **hoditi kak maček okoli vrele kaše**, **imeti mačka** in **stari maček**. Narečni frazemi **biti kak pes pa maček**,¹³ **brneti kak maček**, **dobiti mačka v žaklju**, **dol ustreliti koga** kak mačka, **mačka je pojedla jezik komu**, **nositi (prekladati) kaj** kak maček mlade, **umivati se kak maček**, **stopiti mački na rep**, **špilati se s kom** kak mačka z mišjo se v knjižnem jeziku pojavljajo z

⁹ V primeru *biti kak pes pa maček* je knjižni pomen omejen na 'sovražiti se', v narečju pa frazem pomeni tudi 'ne se marati'.

¹⁰ Na Gornjem Seniku enak pomen izpričujeta še frazema *gledati se kak pes pa maček* ter *živeti (imeti) se kak pes pa maček*. Na Goričkem je ta frazem izpričan tudi s sestavino *mačka*.

¹¹ Na Gornjem Seniku enak pomen izpričuje tudi frazem *hoditi okoli koga kak maček okoli vrele kaše*.

¹² Na Goričkem je ta frazem izpričan še s sestavino *mačka*.

¹³ V SKJ z veznikom kot.

(leksičnimi) variantami *mačka*, *presti/mačka*, *kupiti*, *ustreliti*, *snedla*, *prenašati/mačka*, *mačka*, *komu*, *igrati*. V primeru frazema **biti kak pes pa maček** je knjižni pomen omejen na 'sovražiti se', v narečju pa izraža tudi 'ne se marati', pomen narečnega frazema **stopiti mački na rep** pa se razlikuje od knjižnega. Frazema **imeti se rad kak pes pa mačka** in **zbiti koga kak maloga mačka** imata v knjižnem jeziku oblikoslovno-skladenjsko variantne frazeme **gledati se kot pes in mačka/bit** **kot pes in mačka**, pri čemer ta frazem v narečju ob 'sovražiti se' pomeni tudi 'ne se marati', ter **pretepsti koga kot mačka**; pomen tega frazema je v knjižnem jeziku omejen na 'zelo pretepsti', v narečju pa je pomen razširjen v 'zelo, neusmiljeno, kruto pretepsti'.

3 Sklep

Z obravnavo narečnih frazemov s poimenovanji za *psa* in *mačko*, s primerjavo z naborom frazemov z istimi sestavinami v gornjeseniškem govoru ter s frazemi, obravnavanimi v Kebrovem Slovarju slovenskih frazemov (2011) in Slovarju slovenskega knjižnega jezika, ugotavljamo, da (1) je na Goričkem po pogostnosti med posamičnimi živalmi na prvem mestu *maček/mačka*, na Gornjem Seniku pa *pes*; (2) je od 16, v obeh narečnih naborih pomensko enakih frazemov več kot polovica teh tudi sestavinsko enaka; (3) se v obeh obravnavanih narečnih naborih pojavljajo lokalno specifični ter v primerjavi s knjižnim jezikom manjkajoči frazemi; (4) je pomensko prekrivanje lokalno specifičnih frazemov v narečnih naborih zelo redko (izraženo samo enkrat), (5) se gorički frazemi pomensko in/ali sestavinsko razlikujejo od knjižnih frazemov (pomensko in sestavinsko ujemanje je izraženo samo štirikrat). Z načrtnim zbiranjem narečnih frazemov in primerjavo nabora frazemov med posameznimi izrazijskimi sestavi v slovenskem narečnem prostoru, na kar opozarja že Smoletova (2013: 289) bo mogoče ugotavljati narečne variante določenega frazema, izrisati areale posameznih frazemov in njihovega pomenskega obsega ter sklepati na živost frazema v slovenščini, kar lahko pomembno pripomore k zamisli o slovenskih narečnih frazeoloških slovarjih.

Literatura

- KOLETNIK 2008 = KOLETNIK M. Panonsko lončarsko in kmetijsko izrazje ter druge dialektološke razprave. Bielsko-Biala, Budapest, Kansas, Maribor, Praha, 2008.
- KOLETNIK 2017 = KOLETNIK M. Frazemi s sestavinama pes in maček v gornjeseniškem govoru // Slovenistika 10. Budapest, 2017. 87-102.
- POKLAČ 2004 = POKLAČ S. Nekaj teoretičnih izhodišč o narečni frazeologiji in narečnih frazemih // Jezikoslovni zapiski, 2004. № 10. 137-145.
- SMOLE 2013 = SMOLE V. Frazemi s sestavinama *srce* in *duša* v vzhodnodolenjskem šentruperskem govoru // Jezikoslovni zapiski, 2013. № 19. 275-290.
- SMOLE 2014 = SMOLE V. Frazemi s poimenovanji za domače živali v slovenskem vzhodnodolenjskem šentruperskem govoru. Dostopno 20. 8. 2018 na: http://www.animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Smole%20za%20WEB.pdf.

ZORKO 1998 = ZORKO Z. Narečne prvine v Ivanocyjevem Kalendarju Najsvetejšega srca Jezusovega (1904–1906). V: Slovensko-madžarski jezikovni in književni stiki od Košiča do danes. Budimpešta, 1998. 39-59.